

Analýza volieb do orgánov samosprávnych krajov v Slovenskej republike

Analysis of elections to the bodies of self-governing regions in the Slovak Republic

Lukáš Ivančík

<https://doi.org/10.33542/VSS2021-2-07>

Abstract

Elections are an essential part of any democratic country. With the establishment of self-governing regions, the first elections to the bodies of higher territorial units took place in Slovakia in 2001. Through them, voters can influence decisions at the regional level and be fully involved in decision-making processes. Only through elections is it possible to ensure the full participation of the population in decision-making on regional policy, which is ensured by the second level of regional self-government. The aim of the article is to analyze the constitutional regulation of regional elections in the Slovak Republic, to analyze all regional elections held since 2001 with a focus on voters participation, causes of non-participation and certain specifics that result from individual elections. Last but not least, the aim is to assess the participation of independent candidates and their growing popularity among voters.

Key words: regional election, voters, independent candidates

Úvod

Volebné právo patrí k základným politickým právam a jeho dôležitosť a potrebnosť dokumentuje ústavné zakotvenie v druhej hlave Ústavy Slovenskej republiky. Keďže sa Slovenská republika hlási k hodnotám demokratického štátu a demokratických princípov, tak uskutočnenie volieb, prostredníctvom ktorých voliči vyjadrujú svoju vôľu a názory, je nevyhnutné. K hlavným znakom demokratického štátu patrí nevyhnutne aj existencia územnej samosprávy (regionálna a lokálna) a s ňou súvisiace príslušné voľby do ich orgánov. Zo všetkých druhov volieb, ktoré sa konajú v Slovenskej republike sa práve voľby do orgánov VÚC vyznačujú jednou z najnižších účasť. VÚC sú súčasťou územnej samosprávy 20 rokov avšak počas celého času ich existencie dochádza skôr k znižovaniu ich popularity ako ku zvyšovaniu. Záujem obyvateľov o regionálnu politiku stále klesá a k nízkej účasti vo voľbách prispieva aj nie celkom jasné rozdelenie kompetencií a slabá informovanosť voličov o aktivitách samosprávnych krajov. Nakoľko samosprávne kraje disponujú veľkým množstvom kompetencií a zasahujú do života obyvateľov, tak je potrebné, aby sa obyvatelia jednotlivých

krajov začali viac zaujímať o regionálnu politiku a vybrať vo voľbách najvhodnejších kandidátov, nakoľko zvolení kandidáti v zastupiteľstve alebo vo funkcií predsedu, rozhodujú o dôležitých veciach týkajúcich sa samosprávneho kraja a života obyvateľov. Z tohto dôvodu je potrebné približovať samosprávne kraje obyvateľom, nakoľko sa v súčasnosti môže javiť, že sú od voličov vzdialené.

1. Ústavnoprávna úprava volieb v Slovenskej republike

Volebné právo vo všeobecnosti môžeme deliť na objektívne a subjektívne. Volebné právo v objektívnom zmysle znamená súbor všetkých právnych noriem, ktoré regulujú vzťahy vznikajúce pri príprave, organizácii a uskutočňovaní volieb a zisťovaní či kontrole ich výsledkov (Palúš – Somorová, 2014). Objektívne právo je teda právna úprava volieb obsiahnutá v ústave, zákonoch, ale aj rozhodnutiach ústavného súdu. V subjektívnom zmysle volebným právom rozumieme právo občanov podieľať sa na tvorbe štátnych orgánov a orgánov územnej samosprávy (Palúš a kol., 2016).

Základnú právnu úpravu volebného práva poskytuje Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov v čl. 2 ods. 1, podľa ktorého štátna moc pochádza od občanov a tí ju vykonávajú prostredníctvom svojich volených zástupcov alebo priamo. Ďalej ústava v čl. 30 ods. 1 a 2 vymedzuje základné princípy volebného práva. K základným princípom volebného práva patrí princíp všeobecnosti, princíp rovnosti, princíp priameho hlasovania, princíp tajného hlasovania a princíp opakovania volieb v pravidelných časových intervaloch (Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov). Všeobecnosť, rovnosť, priamosť volebného práva spojené s tajným hlasovaním a slobodná súťaž politických síl sú základnými predpokladmi slobodných volieb (Cibulka, 2015).

Princíp slobodných volieb tiež možno považovať za jeden zo základných princíпов volebného práva. Tento princíp síce nie je explicitne vyjadrený, ale jeho implicitná prítomnosť v ústave je nespochybniteľná. Na základe toho možno už popri explicitne uvedených základných princípoch volebného práva poukázať na skutočnosť, že Slovenskú republiku možno charakterizovať ako demokratický a právny štát čo je vyjadrené v čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a ďalej rozvíjané judikatúrou Ústavného súdu Slovenskej republiky a taktiež aj v čl. 31, ktorý garantuje slobodnú súťaž politických síl (Orosz a kol., 2015).

Tieto princípy sú opätovne uvedené v čl.69 ods. 2 a 3 pre voľby do orgánov obcí a v čl. 5 a 6 pre voľby do VÚC. V súvislosti s voľbami do orgánov územnej samosprávy je potrebné spomenúť čl. 30 ods.1 Ústavy Slovenskej republiky, ktorý deklaruje, že právo voliť a byť volený do orgánov samosprávy obcí a vyšších územných celkov patrí aj cudzincom s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky. V prípade regionálnych volieb musia mať trvalý pobyt v územnom obvode vyššieho územného celku teda v nejakej obci, ktorá patrí do územného obvodu príslušného samosprávneho kraja alebo vojenskom obvode, ktorý je pre účely volieb

súčasťou jeho územia (§131 zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva). Na porovnanie je treba poukázať na situáciu v Českej republike. V Česku majú cudzinci právo voliť a byť volený v komunálnych voľbách avšak v krajských voľbách im toto právo nie je dané (§4 ods. 1 zákon č. 130/2000 Sb. o voľbách do zastupiteľstiev krajů).

Všetky typy volieb sú upravené v zákone č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej „volebný kódex“). Do prijatia tohto zákona boli jednotlivé typy volieb upravené v samostatných zákonoch. Voľby do orgánov samosprávnych krajov upravoval zákon č. 303/2001 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávnych krajov a o doplnení Občianskeho súdneho poriadku. Cieľom prijatia spoločného zákona pre všetky typy volieb bolo priniesť zjednotenie terminológie a jednotnú právnu úpravu niektorých ustanovení súčasných volebných zákonov. Voľby v SR taktiež upravuje aj zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej a kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov.

V konečnom dôsledku je potrebné skonštatovať, že Ústava Slovenskej republiky poskytuje dostatočný rámec pre uplatňovanie volebného práva a s ním súvisiace ďalšie politické práva. Na vykonanie jednotlivých ustanovení ústavy slúži volebný kódex, ktorý podrobne upravuje všetky typy a všetky štádiá volieb. Podľa nás je potrebné oceniť prijatie jedného volebného zákona, ktorým došlo k zjednoteniu terminológie a určite to možno považovať za pozitívny krok smerom k zlepšovaniu volebného systému.

2. Volebný systém vo voľbách do orgánov VÚC

Ako sme už spomínali, tak voľby do orgánov samosprávnych krajov upravoval do roku 2014 samostatný zákon a po roku 2014 bol nahradený volebným kódexom. V samotných voľbách či už predsedu alebo zastupiteľstva sa uplatňuje väčšinový volebný systém s relatívnou väčšinou (Martinkovič, 2020). To znamená, že sú vytvorené jednomandátové alebo viacmandátové volebné obvody a za poslancov či predsedu sú zvolení tí kandidáti, ktorí získajú najväčší počet platných hlasov občanov (Martinkovič, 2020). Teda ak je volebnému obvodu pridelených 5 mandátov a kandidátov je 10, tak za poslancov sú zvolení piati, ktorí získali najväčší počet platných hlasov. Podobne je to aj pri voľbe predsedu kedy sa predsedom samosprávneho kraja stáva kandidát s najväčším počtom hlasov. Voliči majú k dispozícii toľko hlasov koľko mandátov je pridelených volebnému obvodu pričom si môžu vyberať kandidátov z rôznych politických strán (zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva).

V súvislosti s voľbou predsedu je potrebné spomenúť, že do roku 2017 bol volený v dvojkolových voľbách. V rámci krajských volieb je potrebné spomenúť aj ústavný zákon č. 44/2017 Z. z., ktorým sa dopĺňa Ústava Slovenskej republiky. Tento zákon predĺžil volebné obdobie poslancov zastupiteľstiev samosprávnych krajov a predsedov samosprávnych krajov na 5 rokov. Cieľom tejto novely bolo spojiť lokálne a regionálne voľby, aby sa uskutočnili v tom

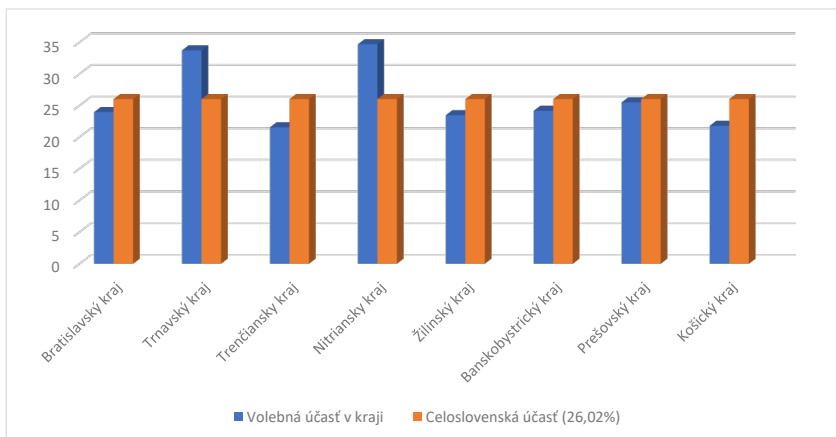
istom čase. Zákonodarca si od toho sľubuje ušetrenie finančných prostriedkov a taktiež aj zvýšenie účasti v krajských voľbách. V konečnom dôsledku je treba oceniť snahu zákonodarcu spropagovať tento typ volieb, avšak na druhej strane z toho môžu plynúť aj určité problémy. Azda najvýraznejším negatívom bude prelínanie sa volebných kampaní čo môže viesť k chaosu medzi obyvateľmi, kto do akého orgánu kandiduje čo v konečnom dôsledku môže viesť aj k problémom pri úprave volebného lístka. To sa ešte viac prejaví v Bratislave a v Košiciach kde sa budú voliť zástupcovia aj do mestských častí. Avšak aj napriek tomu považujeme spojenie týchto volieb za správny krok. To či sa podarilo naplniť očakávaná danej novely uvidíme už v najbližších spoločných voľbách v roku 2022.

Tak ako aj v iných právnych predpisoch aj vo volebnom zákone sa vyskytujú určité nedostatky. Jedným z takýchto nedostatkov je napríklad odopretie volebného práva občanom Slovenskej republiky, ktorí sa v čase konania krajských volieb nenachádzajú na území Slovenskej republiky a nie je im umožnené voliť poštou tak ako v parlamentných či prezidentských voľbách (Brix – Švikruha, 2013).

V neposlednom rade sa ako problémové môže javiť určovanie volebných obvodov a počtu mandátov. O určovaní volebných obvodov rozhodujú podľa § 134 ods. 2 krajské zastupiteľstvá. Keďže pri určovaní volebných obvodov nie sú stanovené jasné pravidlá, tak táto právomoc dáva zastupiteľstvu možnosť výrazným spôsobom ovplyvňovať voľby prostredníctvom volebnej geometrie. Poslanci môžu určiť volebné obvody tak, aby vyhovovali súčasnej vládnucej väčšine, môžu využiť etnické faktory, aby sťažili kandidatúru nežiadúcemu kandidátovi alebo môžu určiť jednomandátové obvody a úplne marginalizovať určitú skupinu obyvateľstva. V praxi však k takýmto situáciám nedochádza (Kerekes, 2017 - 1) avšak výnimkou bol v posledných krajských voľbách Bratislavský kraj, kde došlo k viacerým geografickým zmenám v zaradení obcí do jednotlivých volebných obvodov, ktoré možno považovať za nelogické (Kerekes, 2017 - 2). Aj napriek tomu, že k takýmto situáciám prakticky nedochádza je potrebné poukázať nato, že takáto možnosť ovplyvňovania volebných výsledkov nie je vylúčená.

3. Voľby do orgánov VÚC medzi rokmi 2001-2017

Prvé krajské voľby sa uskutočnili v roku 2001. Išlo o obdobie keď samosprávne kraje boli ešte len na začiatku svojej existencie a celý systém regionálnej samosprávy nebol ešte úplne stabilizovaný, neprebehla ešte decentralizácia kompetencií a ani fiškálna decentralizácia. Účasť voličov v jednotlivých krajoch bola nízka čo možno pozorovať v nasledujúcom grafe:

Graf 1: Porovnanie volebnej účasti v jednotlivých krajoch s celoslovenskou účasťou (regionálne voľby v roku 2001)

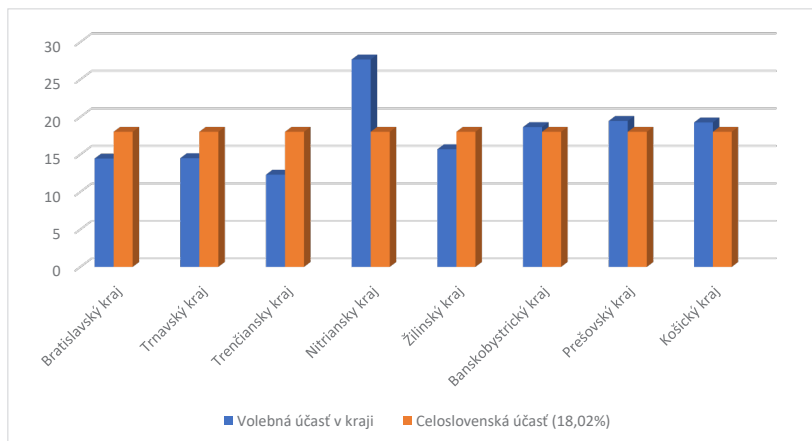
Pozn.: V grafe je uvedená volebná účasť v prvom kole

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Štatistického úradu SR

V grafe je možné vidieť porovnanie účasti v jednotlivých krajoch s účasťou na celoslovenskej úrovni. Z grafu je možné vyčítať, že najvyššia volebná účasť bola zaznamenaná v Nitrianskom kraji (33,73%) a naopak najnižšia účasť bola zaznamenaná v Trenčianskom kraji (21,55%). Zároveň sa iba dva kraje dostali volebnou účasťou nad celoslovenský priemer.

V súvislosti sa prvými regionálnymi voľbami je potrebné spomenúť prieskum, ktorý sa uskutočnil po voľbách. Respondentom bola položená otázka, z akého dôvodu sa nezúčastnili volieb. Najčastejšie dôvody neúčasti, ktoré prieskum zistil, boli znechutenie zo správania sa politikov, slabá znalosť kandidátov, nezáujem o politiku a taktiež aj nesúhlas s existenciou vyšších územných celkov. Ďalšími dôvodmi bola aj osobná zaneprázdnenosť či pobyt mimo bydliska počas konania volieb (Velšic, 2002). Z daného prieskumu je možné poukázať na fakt, že vplyv na účasť volieb má aj nedostatočný prehľad ako samosprávne kraje zasahujú do života občanov a to podľa nás podporuje potrebu revízie kompetencií, ktorá však musí byť sprevádzaná fiškálnou decentralizáciou, aby dané kompetencie bolo možné vykonávať. Ďalej prieskum poukazuje aj nato, že niektorí obyvatelia sa nezúčastnili volieb z dôvodu momentálnej neprítomnosti v mieste bydliska. To by mohlo byť vyriešené zavedením možnosti voľiť poštou, aby tak nebolo upierané právo voľiť obyvateľom, ktorí v čase volieb nemôžu byť prítomní v mieste bydliska.

Druhýkrát sa regionálne voľby uskutočnili v roku 2005. Z určitého uhla pohľadu ich možno považovať za „historické“ nakoľko volebná účasť dosiahla najnižšiu úroveň. Účasť voličov dosiahla v prvom kole len 18,02% a len v jednom kraji sa volebná účasť vyšplhala nad 20% (graf č. 2) a to v Nitrianskom kraji (27,67%).

Graf 2: Porovnanie volebnej účasti v jednotlivých krajoch s celoslovenskou účasťou (regionálne voľby v roku 2005)

Pozn.: V grafe sú uvedené údaje za prvé kolo

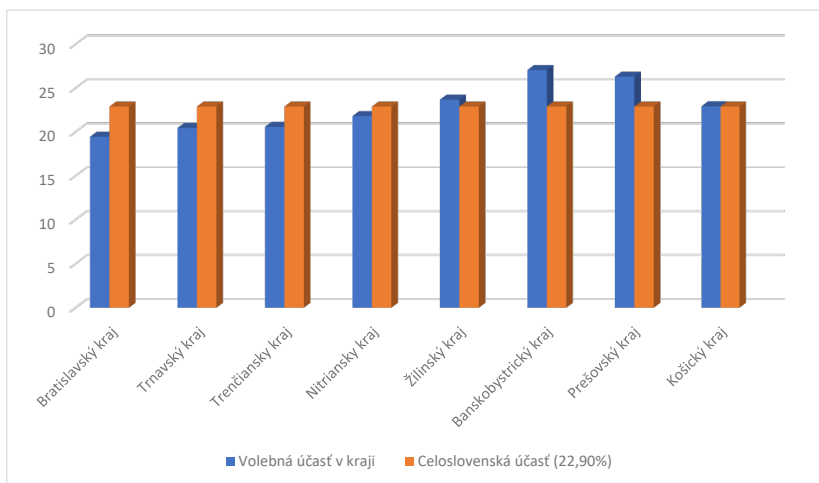
Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Štatistického úradu SR

Nízka volebná účasť, ktorá bola charakteristická pre voľby v roku 2001, sa ešte viac prehĺbila. Faktory, ktoré vysvetľujú takúto nízku účasť je potrebné rozdeliť do viacerých skupín. Príčiny nízkej volebnej účasti je potrebné hľadať v troch skupinách determinantov. Prvá skupina sa viaže na existenciu VÚC a ich akceptáciou vo verejnosti a s predstavami, ktoré o ich práci voliči získali od predchádzajúcich volieb v roku 2001. Druhá skupina odrzrkadľuje nespokojnosť obyvateľov Slovenska so sociálno-ekonomickou situáciou radových občanov. Nespokojnosť je podporená aj aktivitou a správaním predstaviteľov politických strán (ide najmä o korupciu a získavanie rôznych privilégií). Tretia skupina sa viaže na špecifiká krajských volieb v roku 2005. Ide najmä o výber a kvalitu kandidátov, utvorené koalície, podoba volebnej kampane, uplatnený volebný systém a informovanosť o voľbách (Benkovičová, 2006).

V prípade vytvorených koalícií možno povedať, že ideologické a hodnotové dimenzie neboli pri tvorbe koalícií určujúce. Hnacím motorom boli mocenské ambície politických subjektov. Snaha zabezpečiť si vplyv pri rozhodovaní na regionálnej úrovni sa podpísala pod

vytváraním účelových koalícií. Príkladom je napríklad koalícia strán Smer-SD a KDH v Trenčianskom a Košickom kraji (Benkovičová, 2006).

Voľby v roku 2009 tiež nedosiahli zvýšenie účasti voličov. Celková volebná účasť dosiahla 22,9% (čo bolo viac ako v roku 2005 ale menej ako v roku 2001) a účasť nad celoslovenským priemerom bola dosiahnutá v štyroch krajoch (graf č. 3) a to v Žilinskom, Banskobystrickom, Prešovskom a Košickom kraji.

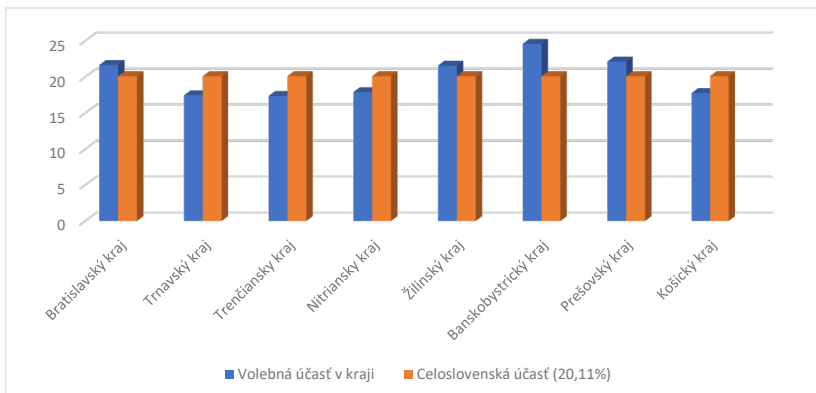
Graf 3: Porovnanie volebnej účasti v jednotlivých krajoch s celoslovenskou účasťou (regionálne voľby v roku 2009)

Pozn.: V grafe sú uvedené údaje za prvé kolo

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Štatistického úradu SR

V prípade týchto volieb je potrebné spomenúť, že išlo v poradí o tretie voľby uskutočnené v roku 2009. Pred nimi sa uskutočnili v jari prezidentské voľby a v júni potom aj historicky druhé voľby do Európskeho parlamentu. Priebeh volieb bol sprevádzaný podnetmi, ktoré musela riešiť Ústredná volebná komisia a počas konania prichádzali viaceré správy o porušovaní moratória týkajúceho sa volebnej kampane.

V roku 2013 volebná účasť opäť klesla v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami a dosiahla 20,11% a z jednotlivých krajov bola najvyššia volebná účasť zaznamenaná v Banskobystrickom kraji (graf č. 4).

Graf 4: Porovnanie volebnej účasti v jednotlivých krajoch s celoslovenskou účasťou (regionálne voľby v roku 2013)

Pozn.: Údaje sú uvedené za prvé kolo

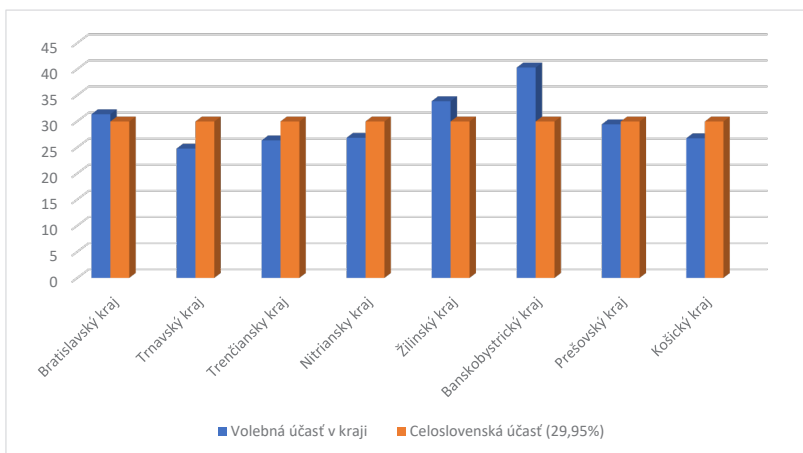
Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Štatistického úradu SR

V grafe je tiež možné pozorovať, že prvýkrát od existencie VÚC sa volebná účasť v Bratislavskom kraji vyšplhala nad celoslovenský priemer (21,65%) a celkovo sa nad celoslovenský priemer dostali 4 kraje.

Voľby v roku 2013 boli sprevádzané najmä prevrpením v Banskobystrickom kraji kde bol za predsedu kraja v druhom kole zvolený Marián Kotleba. Nakoľko proti nemu stál vtedajší predseda Banskobystrického kraja Vladimír Maňka, podporovaný širokou koalíciou strán, bolo toto víťazstvo nečakané čo dokumentujú aj vyjadrenia vtedajších politikov, ktorí nepochybovali o víťazstve Vladimíra Maňku. Príčinou víťazstva Mariána Kotlebu boli pravdepodobne dlhodobé neriešené problémy v regiónoch, frustrácia a únava so situáciou na politickej scéne (Cenaa, 2013).

Doteraz posledné voľby sa uskutočnili v roku 2017. Tieto voľby boli sprevádzané novelou ústavy, ktorou sa jednorazovo predĺžilo volebné obdobie poslancov a predsedov VÚC, aby mohlo dôjsť k spojeniu s komunálnymi voľbami a mohli sa uskutočniť spoločne. Taktiež boli sprevádzané aj zmenou voľby predsedu, keď došlo k zrušeniu druhého kola a predseda bol volený jednokolovou voľbou na základe väčšinového systému s relatívnou väčšinou.

Volebná účasť dosiahla historicky najvyššie hodnoty a dosiahla úroveň 29,95 %. Zvýšená volebná účasť bola zapríčinená hlavne vysokou mobilizáciou voličov v Banskobystrickom kraji s cieľom zabrániť opätovnému zvoleniu Mariána Kotlebu za župana Banskobystrického kraja. To dokumentuje aj fakt, že účasť voličov dosiahla v Banskobystrickom kraji najvyššiu účasť a to 40,29% (graf č. 5).

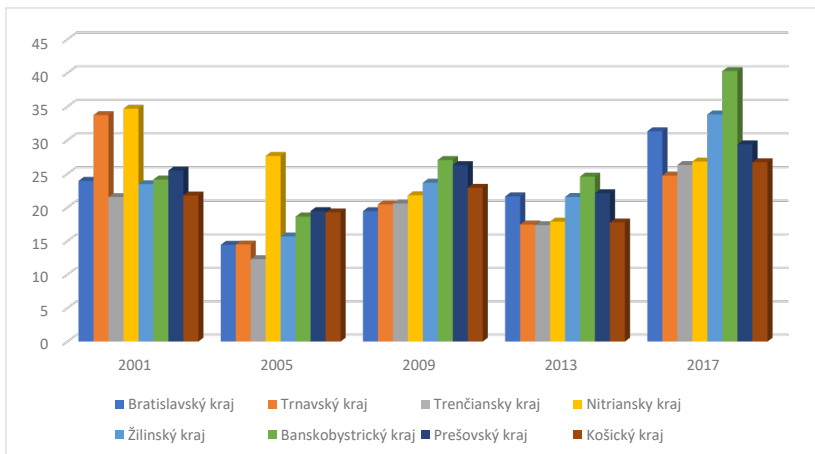

Graf 5: Porovnanie volebnej účasti v jednotlivých krajoch s celoslovenskou účasťou (regionálne voľby v roku 2017)

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR

Z grafu je možno pozorovať, že volebná účasť sa zvýšila vo všetkých krajoch. Možno polemizovať, že k tomu prispela len jednokolová voľba alebo taktiež aj výsledok parlamentných volieb, ktoré sa uskutočnili rok predtým a snaha odstaviť vládnu väčšinu od moci. Špecifikom týchto volieb bol najmä fenomén nezávislých kandidátov, ktorí získali väčšinu kresiel v krajských zastupiteľstvách.

K vyššie uvedenému je potrebné spraviť určité zhrnutie. (graf č. 6)

Graf 6: Volebná účasť v regionálnych voľbách podľa jednotlivých krajov

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Štatistického úradu SR

V grafe je možné vidieť porovnanie volebnej účasti v jednotlivých krajoch vo všetkých krajských voľbách. Možno z neho odvodiť, že v prvých dvoch voľbách dosiahla volebná účasť najvyššie hodnoty v Nitrianskom kraji a v rokoch 2009, 2013 a 2017 v Banskobystrickom kraji. Naopak dlhodobý nezáujem voličov o regionálne voľby možno pozorovať v Trenčianskom kraji, ktorý sa volebnou účasťou radí na posledné miesto vo voľbách v roku 2001, 2005 a 2013 a na predposledné miesto v roku 2017.

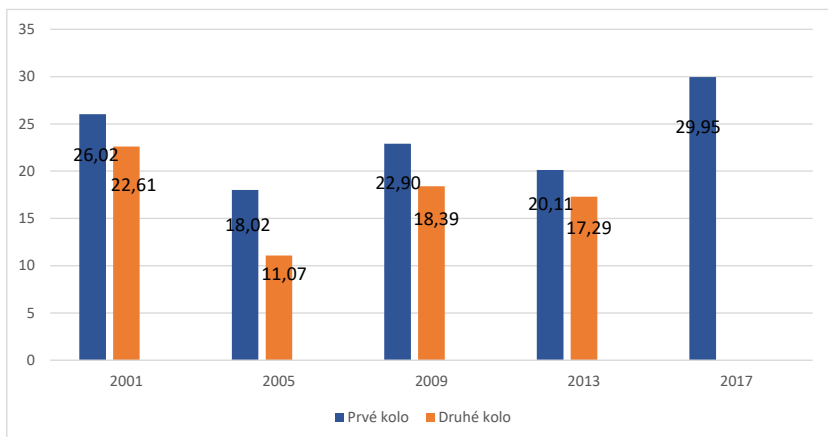
Pre lepšie zhrnutie poskytuje nasledujúca tabuľka stručný prehľad o volebnej účasti v jednotlivých voľbách podľa krajov.

Tabuľka 1: Volebná účasť v jednotlivých krajoch

Rok volieb	2001	2005	2009	2013	2017
Kraj	Volebná účasť v %	Volebná účasť v %	Volebná účasť v %	Volebná účasť v %	Volebná účasť v %
Bratislavský kraj	23,96	14,45	19,46	21,65	31,34
Trnavský kraj	33,73	14,50	20,46	17,46	24,74
Trenčiansky kraj	21,55	12,30	20,59	17,37	26,32
Nitriansky kraj	34,69	27,67	21,81	17,90	26,83
Žilinský kraj	23,47	15,69	23,68	21,57	33,84
Banskobystrický kraj	24,16	18,65	27,06	24,59	40,29
Prešovský kraj	25,50	19,47	26,31	22,13	29,40
Košický kraj	21,79	19,27	22,93	17,77	26,73

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Štatistického úradu SR

V súvislosti s regionálnymi voľbami je nutné spomenúť aj volebnú účasť v druhom kole. Aj keď primárne sme sa v článku venovali výsledkom prvého kola, tak výsledky druhého kola ešte viac prehľbujú nezujem voličov o tento druh volieb. Treba konštatovať, že volebná účasť počas existencie druhého kola, bola vždy nižšia ako v prvom kole (graf č.7).

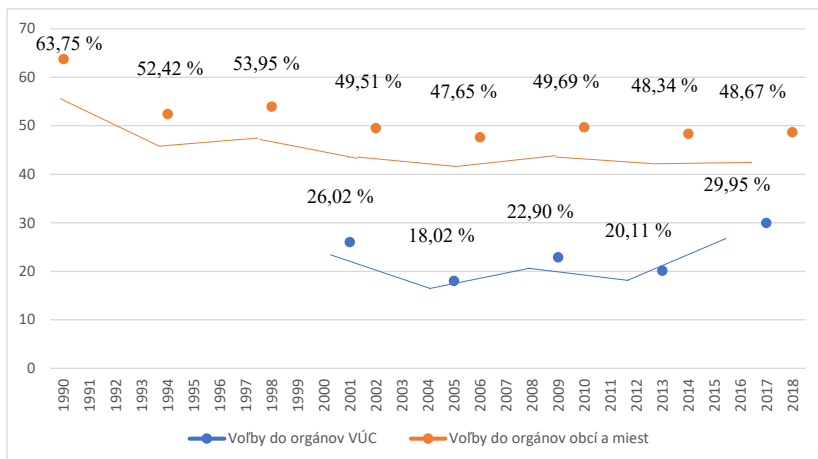

Graf 7: Volebná účasť do orgánov VÚC v % (porovnanie prvého a druhého kola)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Štatistického úradu SR

Tento graf dokazuje naše tvrdenie o nižšej účasti v druhom kole a zároveň možno z neho vyčítať, že najnižšia účasť bola v druhom kole volieb v roku 2005 a to na úrovni 11,07% čo je doteraz najnižšia účasť vo všetkých voľbách, ktoré sa v Slovenskej republike uskutočnili.

Voľby do orgánov samosprávy je podľa nás potrebné porovnať s voľbami do orgánov obcí a miest (graf č.8).

Graf 8: Porovnanie komunálnych a regionálnych volieb v SR

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Štatistického úradu SR

V tomto grafe je možné vidieť, že voľby do orgánov miest a obcí dosahujú dlhodobo oveľa lepšie výsledky v rámci volebnej účasti ako krajské voľby čo teda súvisí aj s tým, že lokálna samospráva je v Slovenskej republike dlhšie a má väčšiu tradíciu. Najvyššiu volebnú účasť zaznamenali komunálne voľby v roku 1990 a naopak najnižšiu v roku 2006. V grafe je možné pozorovať aj to, že účasť v lokálnych voľbách má mierne klesajúcu tendenciu a naopak podľa výsledkov posledných regionálnych volieb možno očakávať rast účasti voličov k čomu by mali prispieť spoločné voľby (voľby do orgánov obcí a miest, voľby do orgánov VÚC), ktoré sa uskutočnia v roku 2022. Vychádzajúc z grafu možno teda očakávať zvýšenú volebnú účasť v krajských voľbách približne na úrovni komunálnych volieb avšak nemožno s istotou odhadnúť koľko obyvateľov sa skutočne do krajských volieb zapojí.

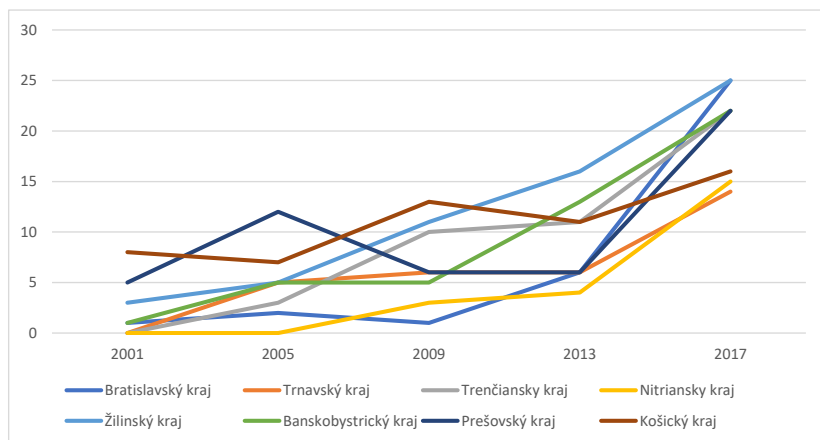
Nezávislí kandidáti

Vo všetkých voľbách, v ktorých sa uplatňuje väčšinový volebný systém, môžu kandidáti alebo kandidátky kandidovať ako nezávislí čiže bez podpory politických strán. Okrem individuálnych nezávislých kandidátov možno rozlišovať aj nezávislé hnutia. K nezávislým

hnutiam možno radiť občianske iniciatívy, ktoré sledujú rozvoj v jednotlivých obciach či krajoch a následné sa zaregistrujú ako subjekt, ktorý nominuje kandidátov do volieb (Sloboda, 2017).

Klimovský rozlišuje z formálneho hľadiska nezávislé kandidátky a kandidátov na inštitucionalizovaných a neinštitucionalizovaných. Do prvej skupiny zaraďuje subjekty, ktoré sú po formálnej stránke zaregistrované ako politické strany alebo hnutia. Do druhej skupiny zaraďuje nezávislých kandidátov a kandidátky ako jednotlivcov (Klimovský, 2011).

V prípade krajských volieb má počet nezávislých kandidátov, zvolených do krajských zastupiteľstiev rastúci charakter (graf č. 9).

Graf 9: Vývoj počtu nezávislých kandidátov zvolených do zastupiteľstva VÚC

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR

Najviac nezávislých kandidátov bolo zvolených vo voľbách v roku 2017 kedy došlo k výraznému zvýšeniu oproti voľbám v roku 2013. Počet zvolených nezávislých kandidátov sa oproti roku 2013 zvýšil o 20,81% (Tabuľka č. 2). Možno konštatovať, že ide o výrazný nárast nakoľko do roku 2013 sa v každom volebnom období, počet zvolených nezávislých kandidátov zvyšoval približne o 4%. Jedným z dôvodov prečo došlo k takému výraznému nárastu môže byť aj negatívne vnímanie politických strán zo strany voličov a celková únava zo správania sa politikov a tradičných politických strán či nedôvera v politické strany. K rastu podpory nezávislých kandidátov mohla prispieť aj nespokojnosť s vtedajšou vládou a výsledkami parlamentných volieb z roku 2016. Myslíme si, že podpora nezávislých kandidátov predstavovala určitú formu vzdoru či akýsi odkaz vládnej koalícii.

Tabuľka 2: Nezávislí kandidáti vo voľbách do VÚC podľa jednotlivých rokov

Kraj	2001		2005		2009		2013		2017	
	Počet	Podiel v %	Počet	Podiel v %	Počet	Podiel v %	Počet	Podiel v %	Počet	Podiel v %
Bratislavský	1	2,17	2	4,00	1	2,27	6	13,63	25	50,00
Trnavský	0	0	5	12,50	6	15,00	6	15,00	35	35,00
Trenčiansky	0	0	3	6,66	10	22,22	11	24,44	22	46,80
Nitriansky	0	0	0	0	3	5,55	4	7,40	15	27,77
Žilinský	3	5,76	5	8,77	11	19,29	16	28,07	25	43,85
Banskobystrický	1	2,04	5	10,20	5	10,20	13	26,53	22	44,89
Prešovský	5	8,33	12	19,35	6	9,67	6	9,67	22	35,48
Košický	8	14,03	7	12,28	13	22,80	11	19,29	16	28,07
Celkovo za SR	18	4,48	39	9,46	55	13,48	73	17,89	161	38,70

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Štatistického úradu SR

Zvyšovanie nedôvery v politické strany dokumentuje aj prieskum, ktorý uskutočnila Rada mládeže Slovenska a Česká rada dětí a mládeže. Realizovali prieskum na vzorke 3008 ľudí vo veku 15 až 29 rokov. Podľa prieskumu, na Slovensku až 62% mladých ľudí nedôveruje politickým stranám. Na druhej strane len 27% mladých ľudí im dôveruje. Táto vysoká nedôvera v politické strany môže spôsobovať budúci nárast zvolených nezávislých kandidátov. (RMS, 2020)

Čo teda ovplyvňuje potenciálnu silu nezávislých kandidátov? V rámci odpovedí na túto otázku možno rozlišovať minimálne 3 faktory. Prvým sú legislatívne a procesné bariéry. Ide napríklad o povinnosť nezávislého kandidáta vyzbierať určitý počet podpisov stanovených zákonom (Brancati, 2008). V prípade regionálnych volieb v Slovenskej republike musí nezávislý kandidát vyzbierať minimálne 400 podpisov voličov, ktorí majú trvalý pobyt v obci alebo vojenskom obvode, ktoré patria do územného obvodu kraja (volebný kódex).

Druhú skupinu tvorí to do akej miery sú voľby zamerané na výber kandidátov ako na voľbu politických strán. Krajské voľby sú u nás realizované na základe väčšinového volebného systému kedy voliči hlasujú za konkrétnych kandidátov a to vytvára priestor pre väčší úspech nezávislých kandidátov. Tretím faktorom je veľkosť volebného okrsku, obvodu a stanovená hranica minimálneho počtu hlasov (volebné kvórum) potrebných pre zvolenie (Brancati, 2008). V slovenských župných voľbách sa volebné kvórum nevyužíva a za poslancov či predsedu je zvolený kandidát, ktorý získa najväčší počet hlasov.

Ďalšou otázkou, ktorá môže vyplynúť v súvislosti s nezávislými kandidátmi je či sú naozaj nezávislí. Štatistický úrad Slovenskej republiky rozlišuje kandidátov na nezávislých a kandidátov politických strán alebo koalícií pričom za nezávislých sú považovaní tí, ktorí museli vyzbierať podpisy pod petíciou, aby mohli vo voľbách kandidovať. Tu možno poukázať na prax kedy v mnohých prípadoch nezávislý kandidát spĺňa znaky nezávislého kandidáta, no na druhej strane je podporovaný politickou stranou napríklad formou finančnej pomoci. (Sloboda, 2017) V posledných krajských voľbách môžeme ako príklad uviesť kandidáta na Banskobystrického župana Milana Luntera, ktorý kandidoval ako nezávislý avšak bol podporovaný politickými stranami Smer-SD a Most-Híd. Nakoniec je potrebné podotknúť, že trend nezávislých kandidátov bude pokračovať a najbližšie voľby nám ukážu aký nárast či pokles nastane.

Záver

Regionálne voľby slúžia na výber zástupcov, ktorí rozhodujú o najdôležitejších veciach v samosprávnom kraji, preto je potrebné týmto voľbám klásť nevyhnutnú pozornosť. V doterajšej existencii samosprávnych krajov sa uskutočnilo päť volieb do samosprávneho kraja a z toho v štyroch sa volil predseda vyššieho územného celku v dvojkolovej voľbe a v roku 2017 sa prešlo na jednokolovú voľbu. Je potrebné konštatovať, že voľby do orgánov samosprávnych krajov sa vyznačujú veľmi nízkou účasťou čo je možné pozorovať vo vyššie priložených grafoch. Najnižšia volebná účasť bola zaznamenaná v roku 2005 kedy dosiahla hodnotu 18,02% v prvom kole a v druhom kole bola zaznamenaná historicky najnižšia účasť spomedzi všetkých volieb uskutočnených na Slovensku a to v hodnote 11,07%. Príčin nízkej volebnej účasti môže byť niekoľko. Ide napríklad o znechutenie zo správania sa politikov, slabá znalosť kandidátov, nezájum o politiku či nesúhlas s existenciou vyšších územných celkov. Príčinou môže byť aj nejasné rozdelenie kompetencií či neprítomnosť v mieste trvalého bydliska v čase volieb a nemožnosť voliť poštou.

Najvyššia volebná účasť bola zaznamenaná v roku 2017 čo súviselo najmä s mobilizáciou voličov proti vtedajšiemu Banskobystrickému županovi, sklamanie z parlamentných volieb a snaha vyjadriť akýsi nesúhlas s vládou koalíciou. Špecifikom regionálnych volieb je aj kandidatúra nezávislých kandidátov. To sa naplno prejavilo v roku 2017 kedy bolo zvolených najviac nezávislých kandidátov (161). Ich percentuálny podiel v zastupiteľstvách predstavuje 38,70%. Ide o výrazný nárast oproti roku 2013 a to až o 20,81%. Takýto vysoký nárast zvolených nezávislých kandidátov je spojený s rastúcou nedôverou k politickým stranám čo dokumentuje aj prieskum Rady mládeže Slovenska. V prípade nezávislých kandidátov sa problémovým môže javiť ich nezávislosť nakoľko veľký počet z nich síce kandiduje pod značkou nezávislosti, ale využívajú aj podporu politických

strán napríklad formou finančnej podpory. Tu teda nastáva legitímna polemika či sú skutočne nezávislí.

Ako problematické sa môže javiť určovanie volebných obvodov, ktoré je v plnej právomoci zastupiteľstva vyššieho územného celku. Takéto nastavenie dáva možnosť zastupiteľstvu účelovo stanoviť volebné obvody s cieľom odstaviť určitého kandidáta a zabezpečiť si väčšinu aj v ďalšom volebnom období. V praxi však k takýmto situáciám nedochádza. Na záver je potrebné povedať, že účasť v krajských voľbách je potrebné zvyšovať k čomu by malo prispieť zlúčenie regionálnych a lokálnych volieb a spoločné voľby sa uskutočnia v roku 2002.

Literatúra

BENKOVIČOVÁ, L. 2006. Pohľad na vybrané otázky volieb do samosprávnych orgánov vyšších územných celkov v roku 2005. In: Slovenská politologická revue 2006, roč. 6, č. 4, s. 2-30. ISSN 1335-9096

BRANCATI, D. 2008. Winning Alone: The Electoral Fate of Independent Candidates Worldwide. The Journal of Politics. ISSN 0022-3816

BRIX, R. – ŠVIKRUHA, M. 2013. Voľby zástupcov miestnej a regionálnej samosprávy v Čechách a na Slovensku. In: Spisy právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně – Dny práva 2012, Brno: Masarykova univerzita, 2013. 2490 s. ISBN 978-80-210- 6319-8

CENAA. 2013. „Extrémne“ voľby: Pravicový extrémizmus v čele regionálnej politiky. Dostupné na internete: „EXTRÉMNE“ VOĽBY: PRAVICOVÝ EXTRÉMIZMUS V ČELE - REGIONÁLNEJ POLITIKY - | Policy Commons Cit. (29-09-2021)

CIBULKA, L. 2015. Princípy volebného práva a nový volebný zákon. In: Orosz, L. – Majerčák, T.: Aktuálne problémy volebného práva – nové volebné zákony. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 2015. 269 s. ISBN 978-80-8152-345-8

KEREKES, D. 2017 - 1. Volebný zákon umožňuje v krajských voľbách rozsiahle manipulácie. Poslanci ho menili. K horšiemu. Blog Denníka N. Dostupné na internete: Volebný zákon umožňuje v krajských voľbách rozsiahle manipulácie. Poslanci ho menili. K horšiemu (dennikn.sk) Cit. (29-09-2021)

KEREKES, D. 2017 - 2. Bratislavský kraj prekreslil obvody. Poškodil voličovi aj sebe. Blog Denníka N. Dostupné na internete: Bratislavský kraj prekreslil obvody. Poškodil voličovi aj sebe (dennikn.sk) Cit. (29-09-2021)

KLIMOVSKÝ, D. - ŽŮBOROVÁ, V. 2011. Komunálne voľby 2010. In Bútora, M., Kollár, M., Mesežnikov, G. a kol.: Slovensko 2010. Správa o stave spoločnosti a demokracie a o trendoch na rok 2011. Bratislava: IVO. 438 s. ISBN 80-89345-32-8

MARTINKOVIČ, M. 2020. Úvod do štúdia volebných a stranických systémov II (Vysokoškolská učebnica). Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 82 s. ISBN 978-80-568-0298-4

OROSZ a kol. 2015. Volebné právo. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta. 290 s. ISBN 978-80-8152-346-5

PALÚŠ, I. a kol., 2016. Ústavné právo Slovenskej republiky. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy. 462 s. ISBN 978-80-8152-442-4

PALÚŠ, I. – SOMOROVÁ, L. 2014. Štátne právo Slovenskej republiky. 4. vyd. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. ISBN 978-88-08152-129-4

Rada mládeže Slovenska. 2020. Prieskum: Väčšina mladých ľudí verí v demokraciu, ale neverí politikom. Dostupné na internete: Prieskum: Väčšina mladých ľudí verí v demokraciu, ale neverí politikom — Rada mládeže Slovenska (RmS) (mladex.sk) Cit. (29-09-2021)

SLOBODA, M. 2017. Víťazi a kandidáti vo voľbách: Fenomén nezávislého kandidáta, efekt funkcionára a rodový aspekt vo voľbách primátorov miest na Slovensku. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Vyd.: UK. 72 s. ISBN 978-80-223-4381-7

Štatistický úrad Slovenskej republiky. Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2001. Dostupné na internete: Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2001 (statistics.sk) Cit. (29-09-2021)

Štatistický úrad Slovenskej republiky. Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2005. Dostupné na internete: Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2005 (statistics.sk) Cit. (29-09-2021)

Štatistický úrad Slovenskej republiky. Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2009. Dostupné na internete: Voľby do orgánov samosprávnych krajov (statistics.sk) Cit. (29-09-2021)

Štatistický úrad Slovenskej republiky. Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2013. Dostupné na internete: Definitívne výsledky volieb do orgánov samosprávnych krajov (statistics.sk) Cit. (29-09-2021)

Štatistický úrad Slovenskej republiky. Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2017. Dostupné na internete: Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2017 - Definitívne výsledky (statistics.sk) Cit. (29-09-2021)

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov

VELŠIČ, M. 2002. Samospráva a decentralizácia v optike verejnej mienky. In: Reforma verejnej správy na Slovensku 1998 – 2002. Súvislosti, aktéri, voľby. Bratislava: IVO. 253 s. ISBN 80-88935-30

Zákon č. 130/2000 Sb. o voľbách do zastupiteľstiev krajů a o změně některých zákonů

Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Adresa autora

Mgr. Lukáš Ivančík
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Fakulta verejnej správy
Popradská 66, 041 32 Košice
E-mail: lukas.ivancik@student.upjs.sk